

โพธิปักขิยธรรม

เครื่องมือวิเศษให้รู้แจ้ง

พจนานุกรมโพธิปักขิยธรรม

โพธิปักขิยธรรม

เครื่องมือพิเศษให้รู้แจ้ง

พุทธทาสภิกขุ

- จัดพิมพ์โดย : สำนักพิมพ์สุภาพใจ
บริษัท ตถาคต พับลิเคชั่น จำกัด
- ประธานกรรมการบริหาร : บัญชา เฉลิมชัยกิจ
- กรรมการผู้จัดการ : โชนรังสี เฉลิมชัยกิจ
- คณะที่ปรึกษา : ถาวร ลิกขโกศล, ประชา หุตานุวัตร
- ผู้จัดการสำนักพิมพ์ : อลีน เฉลิมชัยกิจ
- บรรณาธิการบริหาร : วรุฒม์ ทองเชื้อ
- ผู้ช่วยบรรณาธิการบริหาร : นันทวัฒน์ สุภวารพงษ์
- บรรณาธิการ : สนม นิลวรรณ
- เลขานุการคณะบรรณาธิการ : รัตนา จิรวิทยาภรณ์
- แบบปก/รูปเล่ม : ณีฐพล รัชมปที
- ฝ่ายการตลาด : อัครณัฐ ชูมเนียม, เกวลี ดวงเด่นงาม
- ฝ่ายขาย : มนูญชา ศิริวงษ์, อุตร ปัญญาชัย

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

พุทธทาสภิกขุ

โพธิปักขิยธรรม เครื่องมือพิเศษให้รู้แจ้ง. -- กรุงเทพฯ : สุภาพใจ, 2554.
210 หน้า.

1. พุทธศาสนา -- หัวข้อธรรม. 2. ธรรมะกับชีวิตประจำวัน. I. ชื่อเรื่อง.
294.315

ISBN : 9786167246758

คำนำ

สำนักพิมพ์

โพธิปักขิยธรรม เครื่องมือวิเศษให้รู้แจ้ง เป็นหนังสือเล่มที่ ๖ ในชุด “ถัดสิ้นถึงธรรม” ที่สำนักพิมพ์สุขภาพใจจัดทำขึ้นในวาระครบรอบ ๑๐๕ ปี ชาตกาลของท่านพุทธทาสภิกขุ (๒๔๔๙-๒๕๕๔) เฉพาะเล่มนี้ถือว่าเป็นเล่มพิเศษ เนื่องจากสำนักพิมพ์ฯ เพิ่งค้นพบภายหลังว่า เนื้อหาในเล่มนี้เป็นหลักฐานสำคัญทางพุทธศาสนา มีความโดดเด่น น่าสนใจ และเหมาะที่จะจัดเข้าชุดถัดสิ้นถึงธรรมเช่นเดียวกับ ๕ เล่มที่ผ่านมา (๕ เล่ม คือ ๑. หลักปฏิบัติเกี่ยวกับปฏิจกสมุปบาท ๒. อริยสัจสำหรับคนสมัยใหม่ ๓. สุนทรียธรรมฉบับย่อ ๔. อทิปปัจจยตาที่ฆราวาสต้องเรียนรู้และปฏิบัติ ๕. บรมธรรมฉบับย่อ) จึงได้จัดไว้ในชุดนี้ด้วย

โพธิปักขิยธรรม ประกอบด้วยธรรม ๓๗ ประการคือ อธิปไตย ๔ สัมมปธาน ๔ สติปัฏฐาน ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ และมรรคมืองค์ ๘ โพธิปักขิยธรรม ถือว่า เป็นธรรมะที่วิเศษและมีประโยชน์มากสำหรับผู้ต้องการศึกษาและปฏิบัติธรรม เนื่องจากธรรมะแต่ละข้อล้วนแต่เกี่ยวพันกันและกันให้ผู้ปฏิบัติตามได้บรรลุเป้าหมายสูงสุดทางพุทธศาสนา คือรู้แจ้ง - หลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง (นิพพาน) อย่างไรก็ตาม แม้จะเป็นธรรมะขั้นสูง แต่ท่านพุทธทาสภิกขุก็ได้ชี้ให้เห็นว่า สามารถนำมาใช้ได้แม้กับชาวบ้านทั่วไป ดังที่ท่านกล่าวว่า “ธรรมสูงสุดที่เรียกว่าโพชฌงค์เพื่อตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้านั้นก็ดึงเอามาใช้สำหรับชาวบ้านฆราวาสทำไรไถ่นา อยู่ตามบ้านตามสวนตามเรือนนี้ก็ได้อย่างเหมือนกัน”

หนังสือเล่มนี้ เปรียบเหมือนคู่มือเดินทางอันวิเศษที่จะทำให้เราทุกคนก้าวไปถึงจุดหมายของชีวิตอย่างแน่นอน ไม่ว่าสิ่งนั้นจะยากขนาดไหนก็ตาม!

สำนักพิมพ์สุขภาพใจ

สารบัญ

อิทธิบาท ข้อที่ ๑ ฉันทะ	๗
อิทธิบาท ข้อที่ ๒ วิริยะ	๓๑
อิทธิบาท ข้อที่ ๓-๔ จิตตะ-วิมังสา	๕๕
สัมมปปธาน ๔	๗๙
สติปัฏฐาน ๔	๑๐๕
อินทรีย์และพลัง ๕	๑๓๕
โพชฌงค์ ๗ และมรรคมีองค์ ๘	๑๖๓
จะปฏิบัติธรรมให้ครบถ้วนได้อย่างไร	๑๘๗

โพธิปักขิยธรรม

เครื่องมือวิเศษให้รู้แจ้ง

๖ โพรปิกขัยธรรม
เครื่องมือพิเศษให้รู้แจ้ง

จุดตั้งต้นที่สำคัญที่สุด คือฉันทะในพระนิพพาน
คือในความดับทุกข์ ในความสะอาด สว่าง สงบ

อิทธิบาท ข้อที่ ๑ ฉันทะ

วันที่ ๘ กันยายน ๒๕๑๒ เป็นวันอันดับที่ ๔๒ แห่งระยะเวลา
กาลเข้าพรรษา ; ในวันนี้จะได้กล่าวถึงธรรมะในฐานะเป็นเครื่องมือ
ต่อจากวันที่แล้วมา ซึ่งเราได้พูดกันถึงเรื่องธรรมะที่เป็นเครื่องมือ
พื้นฐานทั่วไปอย่างยิ่ง คือ สัจจะ ทมะ ขันติ จาคะ ซึ่งจะเรียกว่า
เครื่องมืออะไรก็ยาก จึงต้องเรียกว่าเครื่องมือทั่วไป และเป็นเครื่องมือ
เบื้องต้นที่สุดจนถึงกับเรียกว่า *ฆราวาสธรรม*.

ที่นี่จะได้ชี้ให้เห็นความเป็นเครื่องมือทั่วไป หรือความเป็น
เครื่องมือพื้นฐานที่สุด.

เกี่ยวกับข้อนี้ **จะต้องมองให้เห็นข้อเท็จจริงอย่างหนึ่งอยู่เสมอว่า**
เครื่องมือมีหลายชั้น : เครื่องมือสร้างเครื่องมือ, เครื่องมือสร้าง
เครื่องมืออะไรๆ เรื่อยไปอีกหลายๆ ชั้น จนกว่าจะเป็นเครื่องมือ

๘ โพรธิปักขิยธรรม เครื่องมือพิเศษให้รู้แจ้ง

ขั้นสุดท้าย ที่จะทำให้เกิดผล ; แต่ก็ไม่วายที่จะเป็นเครื่องมือในความหมายสุดท้ายอีกทีหนึ่ง คือทำให้เกิดความพอใจแก่บุคคล. เครื่องมืออันสุดท้ายนั้นมาทำให้คนผู้ปฏิบัติได้รับความพอใจ หรือแม้แต่ความพอใจนั้นมันก็ยังเป็นเครื่องมือให้คนหลงใหล ให้คนยึดมั่นถือมั่น หรือให้คนเป็นอะไรไปอีกก็ได้ ในเรื่องต่างๆ ไป คือให้แสวงหาต่อไปอย่างไม่รู้จักจบก็ได้.

ต้องระวังให้ดี ; อย่าใช้เครื่องมือให้มันเดินไปในทางที่ไม่รู้จักจบ ; ถ้าเป็นเรื่องโลกๆ มันก็เป็นอย่างนั้น มันจะเดินไปอย่างไรไม่รู้จักจบ คือเป็นเรื่องเข้าใจผิด เป็นเรื่องอวิชชา ความเป็นเครื่องมือนี้มันก็เลยให้ผลไปในทางที่ไม่รู้จักจบ. แต่เดี๋ยวนี้**ในทางธรรมะนี้ เราหมายถึงเครื่องมือที่จะทำให้รู้จักจบ** ให้ถึงความสิ้นสุดของการกระทำ ที่เรียกว่าการเวียนว่ายตายเกิด หรืออีกอย่างหนึ่งเรียกว่า **ให้สิ้นกรรม หมดกรรม.**

ความหมายของเครื่องมืออาจกำกวมก็ได้ คือสังกะ ทมะ ชั้นดี จาคะ เป็นเครื่องมือกลางๆ ใช้ไปในทางโลก เพื่อผลเป็นวัตถุ เป็นเหยื่อของกิเลสตามความปรารถนาก็ยังได้ ; อย่างนี้ไม่รู้จักจบ. แม้แต่พวกโจรที่จะเอาไปใช้เพื่อทำหน้าที่ของโจรให้สำเร็จ มันก็ใช้ได้ เพราะเขาเป็นโจร ที่มีสังกะ ทมะ ชั้นดี จาคะ ตามวิธีของพวกโจรก็ได้ ; นี้เรียกว่าเอาเครื่องมือไปใช้ในทางตรงกันข้าม ; อีกอย่างหนึ่งคือเอาเครื่องมือเหล่านี้ไปใช้ในทางที่จะสิ้นสุดของความอยาก.

เดี๋ยวนี้เรากำลังพูดถึง “การเป็นอยู่ด้วยจิตว่าง” มองกันมาตั้งแต่ต้นจนตลอดแล้ว จนปลายแล้ว เห็นว่าเราต้องการจะมีความเป็นอยู่ด้วยจิตว่าง.

คำว่า “จิตว่าง” นี้เป็นความสิ้นสุดของความทุกข์ ; แม้แต่ยังไม่ว่างจริง ว่างกลับไปกลับมา มันก็เป็นความสิ้นสุดของความทุกข์ ชนิดที่กลับไปกลับมาได้เหมือนกัน. เมื่อไรว่าง เมื่อนั้นก็สิ้นสุดความทุกข์ ; นี้เราจะมองดูกันในแง่นี้โดยเฉพาะ. ที่จะเอาไปใช้สร้างความไม่สิ้นสุด สร้างวิม္ภฏสงสารนั้น เป็นเรื่องที่ไม่แนะนำ หรือไม่ต้องพูดกันในที่นี้, เราจะพูดกันแต่ในเรื่องหยุดวิม္ภฏสงสาร หรือที่เรียกว่าทำลายวิม္ภฏสงสาร.

วิม္ภฏสงสารเป็นเรื่องของความวนเวียน : มีความอยาก – แล้วก็กระทำตามความอยาก – แล้วก็ได้ผลมาตรงตามความอยากบ้าง ไม่ตรงตามความอยากบ้าง. ถ้าตรงความอยาก มันก็อยากอย่างอื่นงอกงามออกไปอีก แล้วก็ทำอีก แล้วเกิดผลต่อไปอีก ; ถ้าได้ผลไม่ตรงตามความอยาก มันก็ยังมีอยากอย่างอื่นอีก, อย่างน้อยก็อยากที่จะทำให้ได้ตามความอยาก, แล้วก็ดิ้นรนเพื่อจะได้มาตามความอยาก, แม้ได้มาตามความอยาก มันก็ไม่รู้จักหยุด ก็อยากต่อไปอีก. อาการเหล่านี้ทุกชั้นทุกตอน ล้วนแต่เป็นเรื่องความยึดมั่นถือมั่น ซึ่งเราเรียกว่ามีตัวกู – ของกู.

ความยึดมั่นตัวกู่ว่าเป็นผู้กระทำหรือผู้อยาก แล้วยังยึดมั่นของกู คือยึดผลที่ได้มาเป็นของกู อย่างนี้แล้วมันวุ่นเท่าไร ลองคำนวณดู ก็แล้วกัน. ไม่มีอะไรจะวุ่นมากไปกว่าวัฏฏสงสารอย่างนี้ : *อยาก – แล้วยิ่งทำ – ได้ผล, แล้วยิ่งอยากอีก แล้วยิ่งทำอีก แล้วยิ่งได้ผล, แล้วยิ่งอยากอีก ก็ทำอีก ฯลฯ* อยู่แต่อย่างนี้ในวันหนึ่งๆ ; เมื่อทำไปด้วยความยึดมั่น ถือมัน ซึ่งมีผลมาจากอริชาแล้ว มันก็เป็นความทุกข์แน่นอน.

ที่นี่ คนเราอยู่นิ่งไม่ได้ ต้องอยาก หรือต้องทำ ก็มีปัญหาแต่เพียง ว่า ทำอย่างไรจึงจะอยากหรือว่าทำได้ โดยไม่ต้องเป็นทุกข์? ก็ต้องทำไปด้วยจิตว่าง ต้องอยู่ด้วยจิตว่าง.

ถ้าอยากก็อยากโดยไม่ต้องมีตัวกู – ของกู “อยาก” ให้เป็นเรื่องสติ ปัญญาต้องการ ; เรื่องนี้เคยพูดกันซ้ำแล้วซ้ำอีก เป็นใจความสำคัญสรุป ได้อย่างนี้ อย่าลืมหาเสีย ถ้าลืมหาแล้วมันก็ยุ่งในเรื่องความรู้ เรื่องความเข้าใจ.

ความอยากด้วยกิเลส ตัณหา อุปาทาน นั้นมันเป็นเรื่องทุกข์, ความต้องการด้วยสติปัญญา ด้วยสติสัมปชัญญะ เหล่านี้มันเป็นเรื่องที่จะดับทุกข์, พอต้องการ, สติปัญญามันก็ต้องทำไปตามสติปัญญา ด้วยสติปัญญา : อย่าเป็นความยึดมั่นถือมัน ; มันก็ได้ผลมาเหมือนกัน. ได้ผลมาตรงตามความพอใจ นี้ก็ไม่ใช่เรื่องที่จะต้องไปยึดมั่นถือมัน ; ต้องมองให้เห็นเป็นของธรรมชาติ ตามธรรมชาติธรรมดา ของธรรมชาติ อยู่เสมอ.

เมื่อได้ผลมากก็ไม่ต้องยึดมั่นถือมั่น ; มันเกี่ยวข้องกันอย่างไร ก็ทำไปอย่างนั้น, มันไม่เกี่ยวข้องกัน ก็ไม่ต้องไปสนใจกับมัน. ผลที่ได้มานั้นก็กิน ก็ใช้บริโภคอะไรก็ได้ โดยไม่ต้องยึดมั่นถือมั่น ; แล้วจะต้องการต่อไปอีกหรือไม่ มันก็แล้วแต่กรณี. ถ้าหากมีเรื่อง มีเหตุผล มีอะไรที่จะต้องการต่อไป ก็ต้องการต่อไปอีกโดยสติปัญญาต่อไปอีก. **อย่าทำไปโดยความโง่ ความหลง ความยึดมั่นถือมั่นในผลที่ได้มา ; แม้จะมีการเวียนวนอย่างนี้เขาก็ไม่เรียกว่าวิภูฏสงสาร เพราะไม่ได้เกี่ยวกับกิเลสแต่ว่าเกี่ยวกับสติปัญญา.**

คำมั่นคู่กันอยู่ คือโพธิ หรือปัญญา น้อย่างหนึ่ง, กิเลสหรืออวิชชา นั้นอีกอย่างหนึ่ง ; เราเรียกกันสั้นๆ ว่า “โพธิ” หมายถึงฝ่ายปัญญา, เรียกว่ากิเลสก็ต้องฝ่ายความโง่. ถ้าเป็นเรื่องของความโง่ หมุนไปตามความโง่ ก็เป็นเรื่องวิภูฏสงสาร ; ถ้าเป็นเรื่องของปัญญา ของโพธิ ก็เป็นไปเพื่อนิพพาน.

เราใช้เครื่องมือที่วิเศษนี้ให้เป็นไปเพื่อโพธิ ให้เป็นไปเพื่อนิพพาน ; ดังนั้นเขาจึงมีคำพูดขึ้นมาอีกคำหนึ่ง เป็นชื่อรวมๆ ของธรรมะเหล่านี้ คือคำว่า โพธิปักขิยธรรม : โพธิ + ปักขิย + ธรรม.

คนรุ่นก่อน รุ่นปู่ย่าตายายฟังเทศน์มาก, คำเทศน์อย่างสมัยก่อนเขาจะมีคำชนิดนี้มาก. เพราะฉะนั้นคำว่า “โพธิปักขิยธรรม” จึงชินหู

๑๒ โภธิปักขิยธรรม
เครื่องมือพิเศษให้รู้แจ้ง

คุ้นกับหูของคนรุ่นก่อนๆ ; มาเดี๋ยวนี้เราไม่ค่อยจะได้ยิน เพราะเทศน์กันโดยที่ไม่ใช้ชื่อๆ นี้ หรือบางทีถึงกับว่าโพธิอะไรทำนองนี้ มันไกลเกินไป สูงเกินไป ก็ไม่ค่อยสนใจ ไม่ค่อยเอามาพูด. ที่จริงคำนี้เป็นคำที่สำคัญมาก คือเป็นที่รวบรวมความหมายทั้งหมดนี้ไว้.

สำหรับคำ*โภธิปักขิยธรรม*นี้ อย่าไปคิดเลยว่าจะจะเป็นพุทธภาษิตหรือไม่เป็นพุทธภาษิต ; ใครจะพูดขึ้นมาก็ได้ ถ้ามีความหมายดี พระพุทธเจ้าท่านก็จะไม่ทรงปฏิเสธ. ในหนังสือบางเล่มก็ว่าเป็นคำตรัสของพระพุทธเจ้า ที่ตรัสถึงชื่อๆ นี้ ; แต่พิจารณาดูแล้วก็เห็นว่า เป็นคำที่พระพุทธเจ้าจะไม่ได้ตรัสไม่ได้เรียกก็ได้ ; แต่ผู้กล่าวหรือผู้เรียกนั้น เรียกถูกต้องอย่างยิ่ง จนพระพุทธเจ้าก็ต้องทรงรับรอง. เอาเป็นว่าเป็น*คำที่ดี* ที่เราควรจะสนใจเหมือนกับคำอื่นๆ ทั่วๆ ไป ที่แม้จะใช้พูด ใช้เรียกกันในยุคหลังๆ.

โพธิ แปลว่า *ความรู้* หรือ *การตรัสรู้* อย่างที่รู้กันอยู่แล้ว, *ปักขิย* แปลว่า *เป็นฝักฝ่าย*, *ธรรม* ก็แปลว่า *ธรรม* อย่าแปลอย่างอื่น ; *โภธิปักขิยธรรม* ก็ต้องแปลว่า *ธรรมที่เป็นฝักฝ่ายของโพธิ*. ฉะนั้นจึงเป็นการแยกขาดออกจากธรรม ที่เป็นฝักฝ่ายของกิเลส ; มันเลยแบ่งพรรคแบ่งพวกกันเหมือนกัน. ธรรมะนี้มีการแบ่งพรรคแบ่งพวกกันเหมือนกัน โดยคนที่รู้ธรรมะหรือจะสอนธรรมะ แล้วก็เลยช่วย

แบ่งพรรคให้ธรรมะ ว่าเป็นฝักฝ่ายของโพธิ ว่าเป็นฝักฝ่ายของกิเลส ; มีอยู่สองอย่าง. เราต้องการโพธิ เราก็สนใจแต่โพธิปักขิยธรรมก็แล้วกัน.

ธรรมะที่เป็นโพธิปักขิยธรรมนี้ ก็คือธรรมะเครื่องมือ เหมือนกับที่ได้ออกชื่อมาแล้ว เริ่มด้วย อิทธิบาท ๔ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ มรรคมงคล ๘ อย่างที่เราพูดกันมาคราวที่แล้ว.

วันหนึ่ง ได้พูดสรุปว่า ธรรมะเครื่องมือนี้มีพื้นฐาน อยู่ที่ธรรมะขั้นต้นที่สุดคือ สัจจะ ทมะ ขันติ จาคะ เป็นเครื่องมือสารพัดนึกที่จะให้ได้อะไรก็ได้. ในที่นี้เราต้องการจะให้ได้ ซึ่งธรรมะเครื่องมือขั้นที่สูงขึ้นไป ที่อาศัย สัจจะ ทมะ ขันติ จาคะ, แล้วก็จะหาอิทธิบาท สติปัฏฐาน สัมมัปปธาน อะไรต่ออะไรขึ้นไป. เราหาเครื่องมือมาสร้างเครื่องมือ, เครื่องมือนั้นก็สร้างเครื่องมืออื่น, เครื่องมืออื่นนั้นก็สร้างเครื่องมืออื่นต่อไป.

ที่นี้ ก็มีข้อความเกี่ยวกันระหว่างเครื่องมือ สัจจะ ทมะ ขันติ จาคะ ; สมมติว่าเราจะตั้งหมวดเป็นอิทธิบาท มันก็เห็นได้ชัด ว่ายังเป็นการง่าย เพราะมันคล้าย ๆ กันนั่นเอง : ถ้ามีสัจจะ ทมะ ขันติ จาคะอยู่ก็มีอิทธิบาทอยู่ในตัว. เราก็มองดูในแง่ที่จะให้เป็นรูปร่างของอิทธิบาทขึ้นมาก็ได้, มีสัจจะ ทมะ ขันติ จาคะ ขึ้นมาอีกก็มีความสำเร็จในสิ่งที่เรา

ต้องการ ; เป็นฝ่ายละก็ได้, เป็นฝ่ายสร้างก็ได้, มันก็สำเร็จ, สำเร็จ ก็คือเป็นอิทธิบาท แต่ชื่อที่เอามาเรียกไม่เหมือนกันคือ กลายเป็น ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา. นี่เห็นได้ว่า เริ่มมีพุดถึงวิมังสา คือ ปัญญาขึ้นมาแล้ว เพราะเมื่อเป็นฝ่ายโพธิ์ก็ต้องมีปัญหา มีความรู้ ; ส่วนสังจะ ทมะ ขันตี จาคะ เรายังไม่ได้พุดถึงปัญญาเลย พุดถึงแต่ เครื่องมือที่เป็นตัวกำลัง.

พอมมาถึงอิทธิบาท มันก็มีกำลังและปัญญาขึ้นมา นี่เป็นการ บอกอยู่ในตัวว่ากำลังนี้ต้องใช้ให้ถูกคือต้องใช้ด้วยปัญญา ; ถ้าไม่มี ปัญญา ก็เอากำลังนั้นไปใช้ผิด. เหมือนพวกโจรเขาก็กินจะ ทมะ ขันตี จาคะ นี้เอาไปใช้ได้ โดยไม่มีปัญญาที่ถูกต้อง ; มันก็เป็นปัญญา เฉโก เป็นปัญญาทุจริต จึงต้องมีปัญญาที่สะอาด ที่ชื่อตรง ที่ถูกต้อง.

ฉันทะ วิริยะ จิตตะ นี้ก็เป็นพวกกำลังเหมือนๆ กับ สังจะ ทมะ ขันตี จาคะ. บางที่มีชื่อตรงกันอยู่แล้ว เช่น ฉันทะ – มีความพอใจ ก็มีความจริงใจในสิ่งนั้นๆ, วิริยะหมายถึงความพากเพียร มันก็อยู่ที่ว่า จะต้องอดกลั้นอดทนอะไรไปพร้อมกันกับความพากเพียร. พอมมาถึง วิมังสา นี้ก็เป็นปัญญาที่จะต้องพิจารณาสอดส่อง นี้เราก็ดูให้เห็นว่า มันเป็นสิ่งที่มิเนื้อในเนื้อหาระนั้นๆ เหมือนๆ กัน ; รูปร่างข้างนอก หรือชื่อที่เรียกนั้นมันไม่สำคัญ มันสำคัญอยู่ที่ของจริงหรือเนื้อใน.

ที่นี้ ก็ดูกันในรูปของอิทธิบาท ที่ให้เกิดความสำเร็จไปในทางของฝ่ายโพธิ์โดยตรง. อิทธิบาทนี้ก็เพื่อความสำเร็จ, สำเร็จในทางฝ่ายโพธิ์ ฝ่ายนิพพาน.

สังเกตให้ดี จะเห็นได้ว่า คำว่า อิทธิ หรือ “ฤทธิ์” ภาษาบาลี ก็เป็นอิทธิ, ภาษาไทยที่มาจากสันสกฤต ก็เป็นฤทธิ์ หรือที่เราเรียกกันว่า ฤทธิ์ ; ฤทธิ์ก็แปลว่าความสำเร็จ หรือเครื่องให้เกิดความสำเร็จ ; แต่เราไม่ค่อยมองเห็นในแง่นี้ มักจะมองเห็นในแง่ที่เป็นของประหลาด อัจฉรย์ วิเศษ ปาฏิหาริย์อะไรทำนองนี้. ที่นี้ต้องมองกลับลงมายังที่ความสำเร็จ หรือเครื่องให้เกิดความสำเร็จเสียก่อน มันจึงจะเป็นความประหลาดอัจฉรย์ หรือเป็นปาฏิหาริย์ขึ้นมา. ถ้าไม่สำเร็จแล้ว ก็ไม่เป็นปาฏิหาริย์อะไรขึ้นมา ; ฉะนั้น ปาฏิหาริย์หรือฤทธิ์ มันอยู่ที่ความสำเร็จ, นำอัจฉรย์ก็อยู่ที่ความสำเร็จ.

เดี๋ยวนี้คนมุ่งกันแต่เรื่องทางฝ่ายวัตถุ หรือความโลดโผน จึงมองฤทธิ์ไปในแง่ของเรื่องทางวัตถุ ทางโลดโผน เช่น เหาะได้หรือกระทำอะไรได้ในลักษณะอย่างนั้น ว่าเป็นฤทธิ์ เป็นปาฏิหาริย์. นี้มองไปตามประสาใจ หรือวิชา ไปติดอยู่ที่ความแปลกประหลาดนำอัจฉรย์ ไม่มองที่ความสำเร็จ. ที่ถูก ต้องมองว่าที่เหาะได้ หรือทำอะไรรได้นั้น เพื่อผลอะไรอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่จะต้องการความสำเร็จ.

แต่เดี๋ยวนี้ไปมองที่ความประหลาดน่าอัศจรรย์ เป็นปาฏิหาริย์
เสียอย่างนี้ ฉะนั้น จึงมองไม่ค่อยเห็น ว่าฤทธิ์ที่แท้จริง ปาฏิหาริย์
ที่แท้จริง มันคืออะไร? เป็นความสำเร็จของอะไร?

ฤทธิ์คือความสำเร็จของประโยชน์ที่ถูกต้อง จะเหาะได้หรือไม่เหาะได้มันยังไม่ใช่เรื่องที่แน่นอน ; อย่างเดี๋ยวนี้ไปโลกพระจันทร์
ได้ มันก็เป็นเรื่องเหมือนกับเหาะได้, แต่มันอาจจะไม่มีประโยชน์
อะไรก็ได้. เพราะฉะนั้น ฤทธิ์ ปาฏิหาริย์ นั้นมันต้องมีประโยชน์
ที่มีประโยชน์ที่สุดก็คือละกิเลสได้ ; ที่ตรงไหนละกิเลสได้ ตรงนั้น
เป็นฤทธิ์เป็นปาฏิหาริย์ที่สุด.

ในทางพุทธศาสนาเรา จะระบุ**ปาฏิหาริย์คือการกลับคนเลว**
ให้เป็นคนดี, กลับความทุกข์ให้เป็นความสุข ; นั่นแหละคือ
ตัวปาฏิหาริย์ ถึงยอดสุดของปาฏิหาริย์ด้วย : **ไม่ต้องเหาะได้ ไม่ต้อง**
อะไรก็ได้ ; เพราะว่าเหาะได้นั้น จะกลับคนชั่วให้เป็นคนดีได้หรือไม่
ก็ไม่รู้ มันไม่แน่ หรืออาจจะไม่กลับเลยก็ได้. แต่การที่พระพุทธเจ้า
ตรัสกับใครเพียงสองสามคำ แล้วคนนั้นกลับตัวจากคนเลวเป็นคนดี
จากปุถุชนเป็นพระอรหันต์ขึ้นมา ; อย่างนี้คือปาฏิหาริย์จริงๆ.

เครื่องมือที่เรียกว่า**ฤทธิ์** มันเป็นอย่างนี้, พุทตรงๆ ก็เป็น**เครื่องมือ**
ฆ่ากิเลส ฆ่าความทุกข์ ; เพราะการฆ่ากิเลส ฆ่าความทุกข์นั้น

เป็นปาฏิหาริย์อย่างยิ่ง เป็นฤทธิ์อย่างยิ่ง. แต่คนเขาไม่ค่อยชอบ เขาเอาฤทธิ์ เอาปาฏิหาริย์ไปใช้ในเรื่องเหาะได้ ดำดินได้ เนรมิตอะไรได้, ล้วนแต่เป็นเรื่องโกหกทั้งนั้น คือมันไม่จริงตามนั้น ; เนรมิตข้าวสุกขึ้นมา กินก็ไม่ได้ อย่างนี้เป็นต้น. การเนรมิตนั้นทำขึ้นมาให้เห็นได้, เนรมิตปราสาทขึ้นมาให้เห็นได้, แต่มันอยู่ไม่ได้. คนผู้เนรมิตจะต้องไปตัดไม้มาทำกุฏิทำกระท่อมอยู่ ทำบ้านเรือนอยู่ ; เพราะมันเป็นเรื่องปาฏิหาริย์หลอกลวง. ในที่สุด ก็ต้องมาสร้างบุญ สร้างกุศล เพื่อจะมีวิมานอยู่ อย่างนี้จะบันดาลเอาด้วยฤทธิ์ของอวิชา อย่างนั้นไม่ได้.

เรื่องที่ ๒ * ปาฏิหาริย์ของเรา ก็อยู่ที่ฆากิเลสให้ราบเรียบไปเลย ; อย่างที่พระพุทธเจ้าทรงมานคนมิจฉาภิภูฏฐิ หรือคนเข้าใจผิด เช่น พระองคุลิมาล หรือมิจฉาภิภูฏฐิที่หนาแน่นกว่านั้นก็ได้ ทำได้. นี่คือปาฏิหาริย์ที่เป็นเครื่องมือเพื่อทำอย่างนี้ต่างหาก ที่เรียกว่าอิทธิ ฤทธิ์ หรือแม้แต่ปาฏิหาริย์. ในอรรถกถาก็เลยเขียนไว้ชัดว่า :

อิทธิปาฏิหาริย์ ก็คือแสดงฤทธิ์เดชตามภาษาชาวโลก. อนุสาสนี-ปาฏิหาริย์ ก็คือสอนโดยใช้คำพูดที่น่าอัศจรรย์ที่สุด เรียกว่า อนุสาสนี-ปาฏิหาริย์. แล้วก็มีการกลับใจคน การทรงมานคน เปลี่ยนแปลงคน

---

* หมายถึงเรื่อง ต่อจากเรื่องที่ถูกจบลงไปก่อนหน้าคำนี้ แต่ลืมพูดว่า “เรื่องที่ ๑”

ที่น่าอัศจรรย์ที่สุดเรียกว่า *อาเทศนาปาฎิหารีย์* แยกกันไปเลย แยกกัน
ไปจากฤทธิ์ชนิดที่มันเป็นเรื่องหลอกลวงโกหก มาเป็นฤทธิ์ที่แท้จริง
ใช้ประโยชน์ได้ถึงที่สุด ทำปุถุชนให้เป็นพระอรหันต์ ; หมายความว่า
ทำคนที่มีความทุกข์ให้กลายเป็นคนที่ไม่มีความทุกข์ได้.

คำว่าฤทธิ์เป็นอย่างนี้ เป็นเครื่องมือที่มากน้อยก็ลองคิดดูเอง
ก็แล้วกัน เป็นเครื่องมือที่วิเศษอย่างไร ก็คิดดูเองก็แล้วกัน.

เมื่อพูดถึง*อิทธิบาท* ก็หมายถึงรากฐาน สิ่งที่เป็นรากฐาน หรือ
เป็นเครื่องมือชั้นรากฐานที่ทำให้เกิดฤทธิ์เหล่านั้น.

ถ้าพระพุทธเจ้าจะทรงประสงค์มีอายุยืนยาวอยู่สักกัปปหนึ่ง
ก็ใช้อิทธิบาทนี้เหมือนกัน ; พระพุทธเจ้าท่านตรัสอย่างนี้. แต่ว่าเป็น
เรื่องเกินความเหมาะสมไม่ได้ชวนชวาย, แล้วก็ไม่น่าอัศจรรย์เท่ากับการ
เปลี่ยนแปลงคน. ครั้นจะมีอายุยืนสักกัปปหนึ่ง ก็ไม่น่าอัศจรรย์
เท่ากับการเปลี่ยนคนสักคนหนึ่ง จากความเป็นปุถุชนให้เป็นพระ-
อรหันต์ ; ฤทธิ์ที่แท้จริงมันอยู่ที่นี้. เราก็ออยู่ในชุดนี้ อยู่ในกลุ่มนี้คือเป็น
ผู้มีความทุกข์แล้วก็อยากหรือต้องการที่จะไม่มีความทุกข์.

เรื่องมีความทุกข์ก็รู้จักกันดี ทุกข์อย่างที่ต้องน้ำตาไหลนี้ก็รู้จัก
กันดีอยู่ ไม่ต้องพูดอีก, ต่างต้องการจะขบความทุกข์เหล่านี้ออกไป
ก็ต้องมีฤทธิ์ **ต้องเป็นคนมีฤทธิ์** ; เรื่องที่เคยร้องไห้น้ำตานองไปนั้น

มันจะต้องมีฤทธิ์อย่างใดอย่างหนึ่งมาแก้ไข. จะมีวิธีอะไรมาแก้ไขได้จริง? ก็จะมีแต่ธรรมะอย่างเดียว ; ธรรมะนี้ก็ขยายตัวออกไปเป็นข้อๆ พวกๆ ไป อย่างที่ว่ามาแล้ว.

ถ้าบังคับจิตใจได้มันก็หยุดร้องให้ได้ ; แต่ว่าต้นเหตุที่ทำให้ร้องไห้นั้นไม่มีที่สิ้นสุด คือมันมีความผิดพลาดอย่างอื่น ; จำต้องแก้ไขความผิดพลาดเหล่านั้นให้หมดไป. ความผิดพลาดคือทำความชั่ว หรืออยากทำชั่ว หรือบังคับตัวไม่ได้ ; มันก็ต้องแก้ไขด้วยการบังคับตัวให้ดีขึ้นตั้งแต่สังขะ ทมะ ขันตี จาคะ ขึ้นมา. ความทุกข์ต้องมาจากการทำผิดหรือทำชั่วเสมอ, การทำผิดทำชั่วก็มาจากการบังคับตัวไม่ได้เสมอ ; ที่ว่าไม่รู้อะไรนั้นดูจะไม่ มีแม้ว่ารู้แล้ว ทำไม่ได้ หรือไม่ทำ หรือบังคับตัวไม่ได้, มันอยู่ที่การบังคับตัวไม่ได้.

ที่นี้ก็เริ่มมีโครงการ มีแผนการที่จะบังคับตัวเองกันให้ได้จริงๆ แล้วก็ในระยะยาว. อิทธิบาทนี้ก็มีหน้าที่เกิดขึ้น.

เราต้องเห็นว่าร้องไห้นี้ไม่ไหว ; แล้วก็ต้องอยากหรือประสงค์ที่จะไม่ร้องไห้ หวังที่จะไม่เป็นผู้ที่ร้องไห้อีกต่อไป. ที่นี้สิ่งที่เรียกว่าฉันทะ มันก็เกิดขึ้นในความไม่ต้องร้องไห้ ; นี้เรียกว่า ฉันทะ. เรื่องความทุกข์ก็ต้องมีฉันทะในการที่จะไม่เป็นทุกข์ หรือถ้าเราเรียกว่าเป็นอยู่ด้วยจิตว่างไม่เป็นทุกข์ ก็ต้องมีฉันทะในการที่จะเป็นอยู่ด้วยจิตว่าง.

พิจารณาคิดดูให้ดี มันก็จะได้มีฉันทะขึ้นมา คิดเป็นก็มือง่าย มีสติ มีแรง มีฉันทะอย่างลึกอย่างแรงอย่างจริงจังขึ้นมา ; นี่ก็สำเร็จไปตั้ง ๕๐ เปอร์เซ็นต์แล้ว ; คนเราถ้าลงพอใจหรือแนใจอะไรลงไปแล้ว มันก็มีความสำเร็จอย่างน้อย ๕๐ เปอร์เซ็นต์ หรือเกิน ๕๐ เปอร์เซ็นต์ เพราะ “พอใจ” เป็นกำลังผลักดัน ให้ทำต่อไปโดยง่าย โดยสะดวก โดยสนุก.

การที่พระพุทธเจ้าท่านทรงยกเอาฉันทะขึ้นมาเป็นข้อแรกนั้น เป็นเทคนิคทางจิตทางวิญญูณอย่างใหญ่หลวง.

เดี๋ยวนี้คนโง่มาก จนไม่อยาก ไม่พอใจในสิ่งที่ควรจะอยาก ควรพอใจ, พอใจแต่ที่จะร้องไห้, กลายเป็นร้องไห้แล้วยิ่งสนุก ยิ่งสบาย ยิ่งอร่อย ก็เลยร้องไห้กันไปจนตลอดชีวิต, สมัยที่จะเป็นทุกข์อยู่ตลอดชีวิต สนุกไปเลย, ขึ้นๆ ลงๆ เปียกๆ แห้งๆ อะไรรู้อย่างนี้เรื่อยไปจนตลอดชีวิต, ไม่เคยมีฉันทะในพระนิพพาน.

จงไปดูเสียใหม่ในจุดตั้งต้นที่สำคัญที่สุด คือฉันทะ ในพระนิพพาน คือในความดับทุกข์ ในความสะอาด สว่าง สงบ ในความแห่งสนิท ก็ต้องอดสำหู่ดูขยั้นดูความทุกข์ ; แล้วดูให้เป็น. ถ้าร้องไห้ก็ดูให้เป็น ว่าร้องไห้ นี่คืออะไร เพื่ออะไร จากอะไร ; อย่างนี้ไม่เท่าไร ก็จะพบหนทางที่จะแก้ไข. เด็วนี้ดูไม่เป็น ดูแต่จะร้องไห้ให้ดีกว่าเดิม เพื่อเป็นเรื่องกลบเกลื่อนความทุกข์ด้วยความทุกข์ ไม่รู้จักสิ้นสุด.

เราเห็นได้อยู่แล้ว ว่าที่เข้ามาในวัดในเวลานี้ เข้ามาด้วยอะไร ;
คือว่าเดินละเมอเข้ามา หลับตาเดินละเมอเข้ามาตามๆ กันมา ตาม
ขนบธรรมเนียมประเพณีว่า “เข้าวัดดีกว่าไว้อย่างนี้เสียแหละ
มาก ; ไม่ได้เห็นว่านอกวัดนั้นมันเป็นทุกข์เหมือนกับไฟไหม้ แล้วเราก็
ไปหาที่ดับไฟ ไม่ได้คิดอย่างนั้น ไม่ได้รู้สึกอย่างนั้น. คตินั้นอาจจะคิด
แต่คิดไปตามเหตุผล ไม่ได้รู้สึกจริงๆ ว่ามันเป็นอย่างนั้น มันเป็นเรื่อง
คิดตามเหตุผล.

ที่ต่ำกว่านั้น ก็ละเมอตามๆ เขามา ไม่ได้คิดตามเหตุผลด้วยซ้ำ ;
ถ้าเหตุผลก็เป็นเหตุผลของเด็กๆ เมื่อเขาเผลอไปทางไหน ก็เผลอไปทางนั้น
ด้วย : “มันคงดีแน่ เพราะเขาเผลอไปมากๆ มากคนอย่างนี้ นี่เหตุผล
ของเด็กๆ เป็นอย่างนี้”. บางคนอาจจะไปไกลกว่านั้น คาดคะเนเห็นว่า
มันคงจะดี เพราะเหตุอย่างนั้นอย่างนี้ก็มี ; ล้วนแต่คิดตามเหตุผล
ทั้งนั้น ไม่ได้รู้สึกความทุกข์จริงๆ เลย.

จะดับทุกข์นั้นจะดับกันได้ โดยวิธีที่ตรงกันข้ามกับความรู้สึก
ที่กล่าวมาข้างต้น ; ฉะนั้น วัดก็เกิดขึ้นเป็นสถาบันเพราะความหลง
ของคนก็ได้, เพราะความจริงความถูกต้องของผู้มีสติปัญญาก็ได้. แต่พอ
เข้ามาถึงยุคนี้แล้ว ดูมันจะเป็นเรื่องสถาบันของความหลง ความสมมติ
เอา เป็นความเห่อตามๆ กันไปเสียมากกว่า. บางที่ที่วัดนั้นเองก็ไม่ได้มี